

Դ Ա Լ Ե Ր Կ Ե Ա Ն Ք

(ՎՈՐՈՎՈՇԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՅՄԱՆ ՓՈՐՁԵՐԸ)

Զ.— ՍԵՐԱՑԻՆ ԳԵՂՋԵՐՈՒԻՆ ԴԵՐԸ

Կրկնակ գեր մը ունին սեռային գեղձերը. ա) արտածորման եղանակով՝ կեանք կը պարզեւեն նոր էակի մը, բ) ներծորման եղանակով՝ կեանք կը պարզեւեն այն մարմնին, որուն մաս կը կազմ են: Ուրեմն, մեր սեռային գեղձերուն գերը միայն սերնդազործել չէ, այլ նաև մեր արեան մէջ հոսեցնել հրաշագործ հիւթ մը, որ պիտի վառէ սեռային ախորժակը, լիպիտոն, ինչպէս կ'ըսեն ֆրէսյափիթները, և շնորհիւ այդ հիւթին՝ արթնցնել քաջութիւնը, հրամայական շեշտ տալ մեր ձայնին, ախորժակ բանալ աշխատելու, սրել իմացականութիւնը և զօրացնել մարմինը:

Ուրիշ կարեւորութիւն մը եւս ունին. միւս գեղձերը, զորս յիշեցինք նախորդ յօդուածով մը, կ'աշխատին շարունակ, մարդոց ծնունդէն մինչեւ մահ, — անշուշտ ո՞չ նոյն թափով, — բայց սեռային գեղձերն են, որ թափ կուտան այդ միւս գեղձերուն դործունէութեան: Ու ծերութեան շուքը կը տեսնուի այն ատեն, երբ սեռային գեղձերը դաղրած են գործելէ: Ընդհակառակն, սեռային գեղձերուն ամէնէն տաք դործունէութեան շրջանին, երիտասարդութիւննութարմութիւնը կը ծաղկին:

Դիտունները քննութեան առած են այն մարդիկը, որոնց սեռային գեղձերը կատարեալ գործունէութեան մէջ են, և դիտած են որ, երբ կիրքը կ'այրէ անոնց շրթներն ու աշքերը, հոգին եւս կը բանայ իր գուռններն ու միջոցները, իմացականութիւնը խորութիւն կը ստանայ, երեւակայութիւնը ջահի նման կը լուսաւորէ, նոյնիսկ մարմինը ծաղիկի պէս կ'աղուորնայ և կը թարմանայ: Կարելի է ըսել կարճ. «Մարդը սեռային գեղձն իսկ է»: Այս փոքրիկ նախադասութեամբ պէտք է հասկնալ թէ ուղեղն ու սիրաը, զգացումներն ու գաղափարները, իմացական ու զգացական բոլոր արտայայտութիւնները կախում ունին ամորձիքէն կամ ձուարանէն: Փճացուցէք մարդու մը ամորձիքին կենդանութիւնը (բատիոմով), և պիտի տեսնէք որ ենթական պիտի կորսնցնէ իր հոգիին արթնութիւնը: Մէշնէքով բացարձակ կը յայտարարէր թէ իհանճար մը կը կորսնցնէ իր կարողութիւնները, երբ կը մեռնի իր սեռային գործարանը: Եթէ քննէք հանճարներու, բանաստեղծներու, երաժիշտներու և բոլոր տեղագործ մարդոց կեանքը, պիտի տեսնէք, որ սէրը մեծագոյն

գլուխն է անոնց կեանքին մէջ: Կէսթէ 74 տարեկան էր՝ երբ սիրահարեցաւ տասնեւ իննամեսայ աղջկան մը: Եւ ի՞նչ խենթ սիրահարութիւն էր այդ: Երբ, ութուն տարեկան, մնաւ, վերջին խօսքերն եղան գարձեալ սիրային: «Եր տեսնէք, կնոջ ի՞նչ զեզեցիկ զլուխ է, ոև խոպապներով»: Յիշեցէք Վիքիթոր Հիւկոյի սիրահարութիւնները, հպարտ Պէթոսվէնի սիրային փոթորկիները: Մէծ մարդոց կեանքը սիրոյ բոց մըն է, եթէ միայն բանաստեղծներն են, որ քաջութիւնը ունեցած են պատմելու իրենց սէրբ, զժուար չ սակայն զուշակելու թէ այդ մնձ զդացումն է որ մնձ չինած է Պատմութեան դէմքերը: Եթէ փակագիծի մէջ գնենք այն վարկածը, թէ յաճախ թոքախտը արտեստագիւ շինած է երիտասարդները, (Վաթո, Շոփին, Սամէն, Դուրեան, Մեծարենց), բացարձակ պէտք է յայտարարել թէ սիրոյ մնձ զդացումը զլուխ-զործոցներ տուած է մնզի:

Բայց զեռ աւելին, սեռային զեզերն են, որ կուտան քաջութիւն, պատուախնդրութիւն, յարասեւութիւն: Ու զարձեալ, սեռային զեզերն են, որ թարմութիւն կուտան մեր մորթին, չերմութիւն՝ մեր արեան, փայլ՝ մեր աչքերուն և մազերուն:

Ընդհակառակն, զրկուելով սեռային զեզերն էն, մարդիկ կը կորսընցնեն կեանքի հրապոյրն ու ճաշակը: Փորձը կատարուած է կենդանիներուն եւ մարդոց վրայ: Երբ կրտենք (ամորձեքները հանել) աքազաղ մը, այլև չի բուսնիր կեռասի պէս կարմիր անոր բրուկը, ան կը դադրի երդել, չի կռուիր եւ չի պաշտպաներ իր խաթուն հաւերը, կը կորսնցնէ քաջութիւնը և տիրելու բնազզը: Նոյն դիտողութիւնները՝ կրտած եւ չկրտած շուներուն, ձիերուն եւ զանազան կենդանիներուն մասին: Նոյն դիտողութիւնները մարդոց մասին երբ բռնի կրտեցին Արէլար բանաստեղծը, որ սիրոյ մնձ երգիչ մըն էր, ոչ մէկ տող կրցաւ գրել այլեւո, և մոռցաւ իր սիրոյ զիցուհին: Եղիպտասի և Արեւելքի մէջ բազմաթիւ մարդիկ կան, որոնք կըրտուած են մանկութենէ ի վեր. և անոնք ունին փոքրիկ զլուխ մը, պուտ մը խելք, զուրկ յիշողութենէ և երեւակայութենէ, չափազանց ծոյլ, վախկոտ, անուժ, վատ, և չունին արժանապատուութեան զգացում: Անոնց երեսի միսերը կախուած են եւ կը նմանին պառակիներու, խոչոր ծիծեր ունին, խմորի պէս մորթ մը, մանուկի ձայն մը: Տասը տարեկան ծերուկներ են անոնք:

Երբ կրտելու գործողութիւնը կատարուի քիչ մը ուշ, ենթական դարձեալ կը մատնուի նոյն կորուսին, բայց համեմատարար նուազ չափով: Որովհետեւ մինչեւ գործողութեան թուականը, սեռային զեզերը անոր մարմինին մէջ ձգած են մաս մը իրենց գորութենէն, սակայն և այնպէս զգալի է թէ կեանքը կը ցամքի Ատախփազար

Հայուհեաց վարժարանին դռնապանը կրտած Առնավուտ մըն էր. և այդ լեռնցի, քաջ եւ յաղթանդամ ցեղին ներկայացուցիչը դարձած էր մոխիրէ մորթով, խելօք ու լոփկ, խրտուիլակ մը, զոր դրեր էին վարժարանին դրան մէջ:

Ու առքթ. Վորոնովի կ'ըսէ. «Եթէ կարենանք կենգանի պահել սեռային գեղձերը, կը յաջողինք ուշացնել ծերութիւնը»: Մէկ խօսքով, երկարակեցութիւնը կախում ունի սեռային գեղձերուն դիմացկունութենէն: Դիւտ մըն է այս, և առքթ. Վորոնովի, որ վերջերս այնքան աղմուկ հանեց իր կատարած փորձերով, զայն կը վերագրէ ֆրանսացի գիտունի մը, Պրուն-Սէքարի, որ 1869ին կը գրէր. «Միշտ հաւատացած եմ, թէ ծերութիւնը մասամբ արդիւնք է ամորձիքներու գործունէութեան թերացման»: Նոյնիսկ Պրուն-Սէքար ուղեց փորձը կատարել իր վրայ. ուղեց ամորձիքով սնանիլ: Այս գիւտը չափազանցութիւններու պատճառ եղաւ. ոմանք սկսան ուղղակի սերմ ուտել: Վորոնովի, օժտուած գիտական լրջութեամբ ու քննասիրութեամբ, ուղեց յաջողիլ վիրաբուժութիւնով: Ու ամէն տեղ կը յիշէ թէ իր փորձերը ներշնչուած են Պրուն-Սէքարի գաղափարներէն: Սակայն անհրաժեշտ է հոս նշանակել որ Պրուն-Սէքարէն շատ առաջ, ժե. դարուն, հայ բժիշկ մը, Տոքթ. Ամիրտովլաթ, զրեթէ կը կանխէր այդ գիւտը: Ամիրտովլաթ կը գրէ. (*)

1186. Խուսամթ ըլ Մավաշի, որ է ամենայն անամնոց ծուքն (ամորձիք), յուշ հալի ի ստամիքն, եւ թէ զիորթուն ծուքն ծեծեն եւ խմեն՝ զմերծաւորութիւնն խիստ յաւելցնէ, եւ այլուի (նոյնպէս այնէսպ զգէր խոսողին ծուքն աղով եւ ծաթրինով խմես, այլուի զառաջի ուժն տայ):

Եւ գեր ուրիշ գիտողութիւններ. բոլորն ալ կը վերաբերին հիւթաբուժութեան (οροθέραριε), բժշկական մեթու մը, որ նոր կը թուէր երկար ատեն: Այս գիւտին հայրութեան հարկը հայ բժիշկին տալէ յետոյ, (**) յաջորդով պիտի ներկայացնենք այդ փորձերուն զարգացած եղանակները, Վորոնովի ճիգերը եւ վիրաբուժական մեթոտները, բուն իսկ գործնական մասը, պատկերազարդ:

Բժ. Շ. ԱՅՎԱԶՅԵԱՆ

(*) «Անգիտաց Անպէտ» Ամիրտովլաթի, էջ 225, հրատարակեց Կ. Յ. Բասմազեան:

(**) Պէտք չէ մոռնալ որ Ամիրտովլաթի բժշկաբանը՝ բայուածք մըն է: Քլինաւորաբար արաք բժիշկներու գործերէն: (Ծ. Խ.)

ԸՆԹԱՐՑՈՂ

ԴՈՒՆ ՈՐ ԿԸ ՄԻՐԵՍ «ԲՈՒԺԱՆՔ»Ը, կը կարդաս և կ'օգտուիս,
ԶԵՍ ՈՒԶԵՐ ՃԻԳ ՄԸ ԸՆԵԼ, ատրածելու համար քու թերթի,
բաժանորութերելով ծանօթներդ, որպէսզի ուրիշներն ալ կարդան,
սիրեն և օգտուիս «ԲՈՒԺԱՆՔ»ԷՆ և զարգացնեն զայն: